

STADSHOLMEN

HIPPOMENES 7

Prästgatan 7

GAMLA STAN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

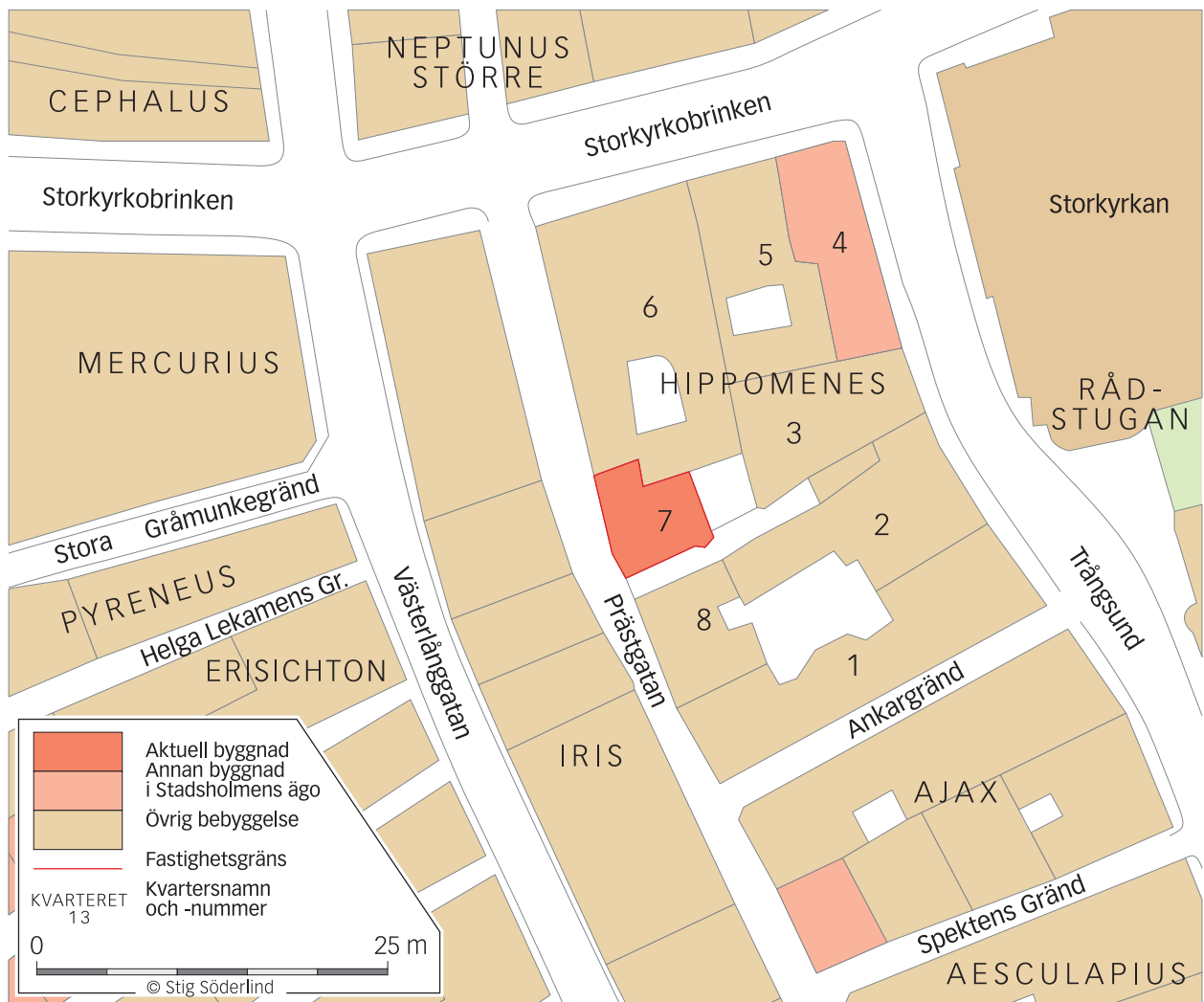
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

FOTOT VISAR HUR STENMUREN TILL GÅRDEN SÅG UT STRAX INNAN DEN REVS PÅ 1970-TALET, OCH ERSATTES AV EN JÄRNGRIND. FOTO SSM:S ARKIV, PORTALINVENTERINGEN, 916.

Fastigheten Hippomenes 7 består av ett medeltida hus som under 1600-talets mitt fick sin nuvarande utbredning mot norr, då en valvöverbyggnad mellan Prästgatan och en bakomliggande gård tilldömdes fastigheten i en tvist.

Vid samma tid hade en medeltida gränd, som ännu är synlig längs fastighetens södra sida, spelat ut sin roll. En del av gränden användes som gårdsrum till fastigheten fram till 1973. Både exteriör och interiör visar spår av en stor ombyggnad som skräddaren Jonas Wikman och hustrun Anna genomförde 1780, då nya dörrar, fönster och paneler sattes in. Än idag ger fönstrets foder, smyg- och bröstpaneler en känsla av hur en bostad hos en förmögen hantverkarsfamilj kunde se ut under denna tid. En ombyggnad 1942 har också satt sin prägel på fastighetens inre, då en betongtrappa med plansteg av kalksten sattes in. Samtidigt byttes lägenhetsdörrarna och ett skyddsrum inrättades i källaren.

Hippomenes 7 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns många gånger källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade och kunde ha dekor i form av blinderingar, formtegel eller mönstermurning. Den medeltida, oregelbundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl

FASTIGHETEN HIPPOMENES 7 BESTÅR AV ETT FYRA VÅNINGAR HÖGT STENHUS. DEN NÄRMASTE FÖNSTERAXELN UTGJORDE FRÅN BÖRJAN EN VÄLVD PORTGÅNG PÅBYGGD MED FLERA VÅNINGAR, OCH DELADES MED HUSET NORR OM PORTEN. FOTO: J. MALMBERG.

bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadutformningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasadutsmückning i natursten. Samtidigt anpassades de nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre och taken flackare. Fasaderna utfördes släta och

putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag.

Vid 1800-talets senare del och under tidigt 1900-tal fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stuck eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna

DETALJ AV ETT AV DE UTSPARADE PARTIERNÄ I FASADEN. DET SER UT SOM RÄFFLAD STEN. FOTO: J. MALMBERG.

TRAPPORNA ÄR AV BETONG MED STENKLÄDDA STEG. HÄNDELEDAREN OCH FÖNSTRET PRÄGLAS AV SAMMA OMBYGGNAD, SOM SKEDDE 1942. FOTO: J. MALMBERG.

växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna. Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade för att väcka intresse för stadens kulturhistoriskt värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna

har varit goda exempel, inte minst de allra första insatserna som gjordes.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersättligt värde.

HISTORIK

Tiden fram till 1700-talets mitt

Kvarteret Hippomenes ligger inom de äldsta delarna av Gamla stan, på höjdpaltan innanför 1200-talets stadsmur. Hippomenes 7 består av ett hus vid

DEN ENDA ÄLDRE TRAPPAN SOM BEVARATS ÄR DEN FRÅN PORTGÅNGEN TILL KÄLLARNA. FOTO: J. MALMBERG.

DEN HÄR NISCHEN I EN MELLANVÄGG ÄR SANNOLIKT ÄR FRÅN 1500-TALET, MEDAN YTTERMURARNA ÄR ÄLDRE. FOTO: J. MALMBERG.

Prästgatan, som också har en fasad mot söder där det löper en igenstängd gränd. I husets mur mot gränden har medeltida murverk till minst två våningars höjd noterats, och i fasaderna finns medeltida ankarslutar av två typer ännu högre upp. Även i källarvåningen har medeltida murverk dokumenterats. Kvarterets historik är sedan tidigare grundligt genomgången. Vid 1600-talets mitt ägdes fastigheten av familjen Weiler, och som gård nyttjades en del av den igenstängda gränden. Den norra delen av fastigheten bildar ett oregelbundet hak i tomtgränsen. Denna del utgjordes på 1600-talet av ett överbyggt valv som ledde till en gård i kvarterets mitt. Efter en tvist 1682 tilldömdes ägaren till Hippomenes 7, skräddaren Börje Jonsson, rätten till valvet. Därmed hade byggnaden fått dagens utbredning i plan. Jonsson var en i raden av skräddare som kom att äga fastigheten de närmaste hundra åren. Vid sekelskiftet 1700 tillhörde den livréskräddarmästaren Petter

Börjesson Lund. Under tidigt 1700-tal hade infarten genom valvet i norr stängts, och bottenvåningen omvandlats till ett rum.

De äldsta beskrivningarna från 1700-talets mitt

Den första brandförsäkringen tecknades 1748 av skräddaren Isak Bonge. Huset var fyra våningar högt med tre välvda källare och en bjälkkällare under. I bottenvåningen låg två rum och på gården, den tidigare gränden, stod en visthusbod av sten. Andra och tredje våningen bestod vardera av fyra rum och den fjärde våningen av tre rum. Rummens tak var gipsade, målade eller överdragna med väv, det förekom också panelade tak. En trappa var av sten medan de andra var av trä. Vinden var inte inredd och det fanns takkupor täckta med järnplåtar på det annars tegeltäckta taket. En mer detaljerad beskrivning från 1759 förtydligar att porten vid Prästgatan hade en omfattning av huggen sten, och att det till

FÖNSTERSNICKERIerna ÄR BEVARADE SEDAN SLUTET AV 1700-TALET, DÅ SNICKAREN JONAS WIKMAN OCH HUSTRUN ANNA BYGGDE OM. FOTO: J. MALMBERG.

höger innanför porten låg en bagarstuga med stengolv, varifrån gården nåddes. Till nästa våning ledde stentrappa, men ytterligare högre upp var trapporna av trä. På våning 1 och 2 trappor fanns kök samt rum och kammare som värmdes med gröna kakelugnar. Den översta våningen var lika inredd förutom att kök saknades. På vinden stod

vindspel och en trossglugg vette mot Prästgatan. Ägare var då skräddaråldermannen Bonges änka, hustru Brita. Även 1766 var en skräddare ägare, vid namn Jonas Nordberg.

Jonas och Anna Wikmans ombyggnad 1780

År 1780 var ägaren till huset skräddaren Jonas Wikman. Året därpå angav skräddaränskan Anna Wikman att huset var renoverat och hade fått nya trossbottnar, golv, dörrar, fönster och paneler. Dessutom hade den fjärde källaren välvt, och portgången hade stenlagts. Bagarstugan låg kvar i bottenvåningen och rummen värmdes ännu av gröna kakelugnar. Även på fjärde våningen fanns nu ett kök, och vinden hade inretts med två kammare.

Från 1800-talet till 1942

Under början av 1800-talet var stenboden på gården i mycket dåligt skick, och fastighetsägaren var tveksam till om gården tillhörde Hippomenes 7. En kommentar i brändförsäkringen 1829 beskrev att det lilla gårdsrummet var tillgängligt genom träport i en stenmur från Prästgatan. På gården stod dels en latrin av brädor, dels ett mycket förfallet stensjul, som "enär det hotade att snart instörta, fanns nödvändigt böra rivas". Änskan Söderström som ägde Hippomenes 7 och grannen som ägde nr 8 enades om att tillsammans bekosta att gårdshuset revs, vilket skedde. I nästa brandförsäkringshandling från 1839 tags dock gården upp som tillhörande fastigheten igen. Inne i huset omnämndes mittelbandslistor och fotpaneler i bottenvåningen, och fot- och fönsterpaneler i de två våningarna ovanför. På gården hade två avträden av sten uppförts. En ny entrédörr sattes in 1861, men i övrigt finns inga uppgifter om några större förändringar skett inom fastigheten förrän 1942.

UPPRUSTNING OCH RENOVERING

En stor ombyggnad genomfördes av den dåvarande fastighetsägaren 1942, då kriget pågick i Europa. Från portgången i bottenvåningen och upp till vinden lades en ny stentrappa in. Lägenhetsdörrarna byttes, och förmodligen inreddes ett skyddsrum samtidigt, eftersom det året därpå fanns ett luftskyddsrum med splittersäkra dörrar. Lägenheterna förseddes med badrum och wc i de gamla kökens läge, och nya kök i inrättades i vad som tidigare varit kammare. Flera kakelugnar togs bort. På vinden inreddes ett rum med kokvrå och toalett, även hanbjälksvinden

inreddes. Efter ombyggnaden omnämndes även soprum, cykelställ på gården, varmvattencistern och kopplade fönsterbågar.

Sedan 1973 tillhör gården inte längre fastigheten. Muren som avgränsade gården från gatan revs och ersattes av en järngrind. Fastigheten förvärvades av Stadsholmen 1987.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Byggnaden är fyra våningar hög med slätputsade fasader och medeltida ankarslutar mot både gatan och den igensatta gränden. Mellan bottenvåningen och våning 1 trappa syns järnbalkar som lagts in i gatufasaden, sannolikt vid 1940-talets ombyggnad. Intill finns flera, märkliga partier där man lämnat synligt vad som tycks vara räfflad sten. Fönstren har två bågar, vardera indelade med spröjs till tre rutor i de nedre våningarna men två rutor i den översta våningen som har lägre fönster. Mot gränden finns endast ett fönster

till vindsvåningen samt badrumsfönster i våningarna under, sannolikt upptagna på 1940-talet.

Taket är ett halvt säteritak med brutet fall mot gatan. På det nedre fallet finns två takkupor. Porten saknar omfattning och består av en pardörr från 1800-talet med glasade övre fyllningar.

Interiör

Portgången har stenlagt golv och synligt tegel i väggar. Muren mot norr och det före detta grändvalvet är medeltida, däremot inte sydväggen. Trappan upp till vinden är stenlagt på betongstomme från 1942. Lägenhetsdörrarna med foder är samtida. Till källarna leder en stentrappa från 1780-talet. I lägenheterna finns bevarad inredning från 1700-talets slut i form av markerade takspeglar, fönsterbröst- och fönstersmygpaneler samt fönsterfoder. Eldstadsfundament av kalksten har i vissa fall behållits sedan kakelugnen tagits bort. I övrigt präglas lägenheterna av renoveringen och ombyggnaden 1942.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren "Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar". Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.